

dr hab. Katarzyna Majbroda, prof. UWr
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: katarzyna.majbroda@uwr.edu.pl

Wrocław, dnia 14.05.2025 r.



**Recenzja osiągnięć naukowo-badawczych dr. Krystiana Darmacha w postępowaniu
o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych,
w dyscyplinie etnologia i antropologia kulturowa**

Przeprowadzona ocena na podstawie kryteriów zawartych w art. 219, ust. 1, pkt. 2 ze zm. Ustawy z dnia 20.07.2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, dotyczy osiągnięcia naukowego, jakim jest monografia autorstwa doktora Krystiana Darmocha pt.: *Nocne konteksty miejskiej kultury – studia antropologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023 oraz poprzedzające ją monografie: *Zapisywanie świata. W poszukiwaniu antropografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020 i *Miasto w zwierciadle nocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020, a także udokumentowanego dorobku badawczego, organizacyjnego i dydaktycznego.

Pan doktor Krystian Darmach jest absolwentem łódzkiego Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej; tytuł magistra uzyskał w 2007 r. W 2012 r. Habilitant uzyskał na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie antropologii kulturowej na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Lizbońska Pastelaria. Antropolog jako uczestniczący obserwator obcej kultury. Studium metodologiczne*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Pawła Wejlana. Od 2012 r. dr K. Darmach jest zawodowo związany z Uniwersytetem Łódzkim, pracując na stanowisku adiunkta w Zakładzie Studiów Latinoamerykańskich; od 2016 roku w Katedrze Studiów Latinoamerykańskich i Porównawczych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych. W okresie od 01.12.2024 do 15.12.2024 Habilitant przebywał na stażu naukowo-dydaktycznym w Uniwersytecie Jagiellońskim, w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Polityki Zagranicznej, wygłaszając cykl wykładów pt.: „Zjawiska i ruchy społeczne w kontekście miejskiej nocy – refleksje antropologiczne”. Prowadził również zajęcia dydaktyczne w ramach przedmiotów Ruchy społeczno-polityczne oraz Idee polityczne współczesnego świata.

Ocena wskazanego osiągnięcia naukowego

Habilitant we wniosku z dnia 14 października 2024 roku wskazał jako swoje osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, monografię pt.: *Nocne konteksty miejskiej kultury – studia antropologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023 oraz poprzedzającą ją monografię: *Zapisywanie świata. W poszukiwaniu antropografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020 i *Miasto w zwierciadle nocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020. Ponieważ przedmiotem badań Habilitanta jest miasto i kultura miejska doświadczane i analizowane w szczególnych – nocnych – warunkach i kontekstach przyjętą strategię, wpisującą się w nurt antropologii nocy, można zrozumieć jako swego rodzaju doświadczeniową, sensoryczną, wieloaspektową obserwację uczestniczącą. Zainteresowania badawcze i naukowe K. Darmacha, jego dociekania teoretyczne oraz aktywności pozaakademickie składają się na różnorodną, lecz jednocześnie koherentną jakość, będąc rezultatem działań akademika, pracownika uniwersyteckiego, który praktykuje studia miejskie wedle wyraźnego autorskiego pomysłu, opatrując ich rezultaty rozpoznawalną sygnaturą.

Monografie Pana doktora Krystiana Darmacha wpisują się w badania humanistyczne rozwijane w ramach studiów miejskich, a jednocześnie wyraźnie je przekraczają, koncentrując się na nocnych aspektach kultury miasta nieproblematyzowanych dotąd w polskiej refleksji naukowej. Zarówno w autoreferacie, jak we wstępie do *Nocnych kontekstów miejskiej kultury* dr K. Darmach podkreśla, że jego uwaga koncentruje się na obserwowanych nocą zjawiskach nie włączanych dotąd do antropologicznych rozważań o mieście. Realizując cel pokazania tego nieoczywistego aspektu życia miejskiego, Habilitant wykorzystuje materiały do naukowych rozważań, które zbierał przez kilka lat, podróżując, obserwując, „metodyczne rozpatrując”, rozmawiając oraz używając dobrze już rozpoznanych etnograficznych strategii w nowych odsłonach terenowych i nieoczywistych kontekstach. Obiecująco brzmi zapowiedź zmiennej perspektywy, przyglądania się miejskim zjawiskom przez pryzmat koncepcji teoretycznych i określonych kategorii oraz oddolnie, w toku filtrowania miasta przez własne doświadczenia i asocjacje. Celem publikacji wskazanych jako osiągnięcie w postępowaniu habilitacyjnym jest również wypracowanie słownika, który umożliwiłby opisywanie nocnych wymiarów kultury miejskiej oraz jej doświadczania i przeżywania zarówno w wymiarze osobistym, jak i badawczym.

Monografia pt. *Nocne konteksty kultury miejskiej. Studia antropologiczne* wskazana przez dr K. Darmacha jako główna monografia w dorobku habilitacyjnym składa się z dziesięciu szkiców antropologicznych. Pod tytułowym szyldem zebrane zostały teksty o różnej tematyce i rozpiętości, opisujące rozmaite aspekty nocnego miasta, takie jak procesja św. Antoniego w Lizbonie, domówki, życia na bulwarach warszawskich, w miejskich nocnych pubach, cisza nocna, afektywne i emocjonalne wymiary spotkań miejskich, *nightskiting*, funkcjonowanie w latynoskiej dzielnicy San Francisco. Każdy z przypomnianych wątków został przez dr K. Darmacha zaobserwowany, dostrzeżony w licznych szczegółach, doświadczony, przeżyty i opisany w konwencji wielokrotnych impresji i asocjacji w rytmie relacjonowanych wędrówek i migawkowego chwytania dynamiki sytuacji oraz wydarzeń rozgrywających się w nocnych miastach. Trzeba też jasno powiedzieć, że w niektórych partiach tekstu spiętrzone asocjacje i krótkie równoważnikowe formy zdań nie tylko oddają dynamikę miejskich nocnych obrazów i sytuacji, lecz mogą też utrudniać uważne odczytanie całości. Zasadniczą część monografii poprzedza autorskie *Wprowadzenie*, w którym przedstawiono cel publikacji, jej problematykę oraz główną oś tematyczną, mianowicie: nocne wymiary miasta opisywane w ruchu, migawkowych ujęciach próbujących oddać kolażowy, zwielokrotniony charakter nieoczywistych lub nieeksponowanych dotąd nocnych aspektów kultury miejskiej.

Habilitant wchodzi „w nie zawsze wyrażony *explicite* dialog z wypracowanymi w języku utrwalonym pojęciowym aparatem antropologii” (s. 11). Jednocześnie deklaruje pracę intelektualną na rzecz „pojęciowego uwrażliwienia” w znaczeniu Herberta Blumera oraz laboratoryjny modus pracy nad kategoriami i używanymi pojęciami. We wprowadzeniu pisanym, podobnie jak niemal cała publikacja, w trybie pierwszoosobowym czytelnik i czytelniczka dowiadują się, o czym książka jest, natomiast w zakończeniu, o czym nie opowiada, jakich wątków i treści nie zawiera, co ma swoje określone konsekwencje zarówno dla ulokowania i znaczenia tej publikacji w polskiej antropologii i szerzej w humanistyce, jak i dla stylu recepcji tej książki. Umieszczenie przez Habilitanta swoistego badawczego *credo* w zakończeniu publikacji rzuca nowe światło zarówno na treści zawarte w publikacji, styl narracji, a przede wszystkim na teoretyczne i metodologiczne przemilczenia, do których powrócę w dalszej części recenzji.

Od pierwszych stron publikacji dr K. Darmach przedstawia swój zamysł poznawczy, deklarując otwartą formę eksperymentującą z konwencjami opisu naukowego inspirowaną malarstwem oraz sztuką. Terenem jego nocnych wędrówek jest kilka miast: Łódź, Kraków,

Warszawa, Lizbona, San Francisco, Palermo, w których przebywał w celach badawczych bądź do których przyjeżdżał w celach turystycznych, wykorzystując krótkie pobyty do obserwacji nocnego życia. We wstępie do publikacji Autor zaznacza, że zawarte w niej teksty mimo swojej różnorodności i tematycznej rozpiętości uzupełniają się i oświeclają wzajemnie. Obszar i zakresy badawcze przedstawione w publikacji są bardzo szeroko zakreślone, budując eklektyczność publikacji wzmocnioną autorskimi asocjacjami, meandrowaniem między przestrzeniami i aspektami miejskości, która jest obszarem niezmiernym i nieprzebranym. Zapewne właśnie dlatego publikacja Habilitanta zachęca do rozwijania krytyk i polemik, do stawiania pytań o granice między prywatnym, a profesjonalnym, o używane kategorie analityczne i badawcze, wprowadzane porządki, wybory metodologiczne, pozyskiwanie i selekcję materiału empirycznego. Badanie antropologiczne rozgrywa się w określonym terenie, który nawet jeśli nie jest początkowo gotowy, wyłania się i klaruje wraz z kolejnymi etapami procesu badawczego. Terenem Habilitanta jest (może być) wszystko, czemu można przyglądać się w mieście nocą, zatem przestrzeń badawcza nie posiada granic, co sprawia, że próżno szukać w tej materii uogólnionych wniosków i badawczych konkluzji. Refleksje badacza powstają w procesie przemieszczania się, wędrowania i ciągłej autorefleksji. Zaznaczyć przy tym trzeba, że Habilitant deklaruje i praktykuje autoetnografię, która łączy cechy nurtu w wersji analitycznej i ewokatywnej. Ta wyraźna autodefinicja jest istotna z metodologicznego punktu widzenia, legitymizując określone taktyki i decyzje analityczno-opisowe podjęte przez dr Darmacha.

Rozważania zawarte we wstępie obiecują fenomenologicznie skrojoną perspektywę i raczej luźno powiązane ze sobą opisy nocnej miejskości. Kluczową rolę w badaniach dr Darmacha odgrywają obserwacja i doświadczanie życia miejskiego, mapowanie topografii miasta oraz swoista tropologia – poruszanie się nie tylko w przestrzeniach odwiedzanych miast, lecz także w materii literackiej i artystycznej, co wpływa na synestezyjny charakter przyjętej perspektywy badawczej. Wyraźna jest przy tym potrzeba Habilitanta tworzenia nowych formuł opisu antropologicznego z pogranicza autoetnografii, eseju, szkicu antropologicznego, literatury i poezji. Sporo uwagi dr K. Darmach poświęca przy tym swojemu badawczemu i pisarskiemu usytuowaniu, tłumacząc eklektyczną, miejscami notatkową formę swoich uwag jako „rozedrganą”, pośpieszną, naśladowującą migotliwość i dynamikę miejskiej nocy, co sprawia wrażenie synchronicznego obserwowania, doświadczania i jednoczesnego zapisu. Niejednokrotnie szkice zawarte w tomie przybierają postać narracji fingującej obraz kamery rejestrującej wydarzenia i sytuacje „tu i teraz”. Zupełnie tak, jakby etnograficzne, terenowe

„bycie tam” i etap *post fieldwork*, „pisanie tu” zlewało się w czasie teraźniejszym. W perspektywie postulatów sformułowanych w tzw. eksperymentalnym momencie dyscypliny przełomu lat 80. i 90. XX wieku styl piśmiennictwa dr K. Darmacha można by odczytywać jako eksperymentowanie z formą i poszukiwanie konwencji przedstawienia rzeczywistości nadążającej za jej dynamiką i splątaniem.

W zakończeniu dr K. Darmach z pewną nonszalancją podkreśla, że jego publikacja nie cytuje, nie wspomina i nie streszcza wielu innych, poprzedzających ją tekstów i monografii, co tłumaczone jest niechęcią do hołdowania modom i nieodczuwaniem potrzeby niejako rytualnego przytaczania nazwisk badaczy, ich teorii i pojęć. Prawdą jest, że pewne wyjaśnienia, definicje i rozbudowane przypisy do podejmowanych zagadnień można we własnej publikacji pominąć, jednak warto przy tym zastanowić się nad poznawczymi i etycznymi konsekwencjami takiego wyboru. Wspomniany gest pominięcia, niecytowania i nieprzypominania powoduje, że określone treści zawarte w publikacji sprawiają wrażenie zawieszonych w pewnej próżni, a niewątpliwie zyskałyby na dynamice w dialogu i konfrontacji z wieloma publikacjami funkcjonującymi w humanistycznych obiegach wiedzy. W perspektywie mniej życzliwej lektury wspomniana strategia może być odczytywana jako ryzykowna, utrudniająca lokowanie zawartych w publikacji rozważań w kontekstach polskich i światowych krytycznych studiów miejskich, a przez to w pewnym stopniu wyciszająca zyski poznawcze wynikające ze wspomnianego pozycjonowania i odnoszenia własnych badań do dyscyplinowych tradycji.

Po lekturze publikacji dr Darmacha nasuwa się uwaga, że przestrzenie Jego badawczych eksploracji, a przede wszystkim style i strategii opisywania analizowanych zjawisk bardzo wyraźnie osadzone są w praxistowskich tradycjach nauk humanistycznych i społecznych współtworzonych przez badaczy takich jak Henry Lefebvre, Pierre Bourdieu, Theodore Schatzki. Habilitant mimo że nie pozycjonuje się wprost w nurcie antropologii i filozofii codzienności (Ludwik Stomma, Michel de Certeau), to jednak zawarte w Jego publikacjach perspektywy postrzegania rzeczywistości i sposoby opowiadania o niej przez szczegół, detal, ruch, codzienne, rutynowe praktyki przywodzą na myśl m.in. te tradycje badawcze. Na marginesie dodam, że oszczędność odniesień do innych badaczy i badaczek nurtu *urban studies* oraz autorów i autorek koncepcji teoretycznych jest rozpoznawalną cechą publikacji dr K. Darmacha. Widać ich wpływ na sposób prowadzenia analiz, lecz wpływ ten nie zawsze jest wprost wyartykułowany i niejednokrotnie trzeba się go domyślać.

Dopełnieniem monografii jest wcześniejsza publikacja Habilitanta pt.: *Miasto w zwierciadle nocy* (2020), która została osadzona w tej samej ramie koncepcyjnej

i kompozycyjnej. Podobnie, jak w *Nocnych kontekstach miejskiej kultury*, badacz wprowadza czytelniczkę do doświadczanej i opisywanej przez siebie rzeczywistości, przedstawiając główne założenia przyjętej perspektywy oglądu miasta oraz strategii pisarskiej. Ramą wspomnianego przedsięwzięcia jest antropografia, łącząca badanie i pisanie, doświadczanie, przeżywanie oraz tworzenie tekstowych nośników badawczych impresji i asocjacji. Publikacja składa się z dziesięciu szkiców oraz prologu; ostatni rozdział zatytułowany *Nocny antropolog. Niedokończony epilog* pełni jednocześnie formę podsumowania. W publikacji znalazły się poszerzone i uzupełnione wersje dwóch tekstów opublikowanych wcześniej w „Kontekstach. Polskiej Sztuce Ludowej” oraz artykuł, który pierwotnie ukazał się w internetowym wydaniu „Szoku Kulturowego”. W pierwszym szkicu główną bohaterką jest OFF Piotrkowska, jedno z najbardziej wyrazistych łódzkich miejsc spotkań i rozrywki. Habilitant rekonstruuje przemysłową i postindustrialną historię tej przestrzeni, przyglądając się jej minionym aranżacjom i współczesnym funkcjom miejskim w kontekście szerszego projektu rewitalizacji miasta oraz wdrażania określonych polityk miejskich. Tekst pokazuje nie tylko nocne wymiary życia w tej przestrzeni, lecz także zagłuszanie jej oddolnego i alternatywnego charakteru przez wprowadzanie mainstreamowych punktów usługowych.

Kolejny tekst opisuje „alchemię nocy” w Lizbonie, „nocny tygiel” języków, kolorów i sytuacji na przykładzie *Bairro Alto*, by skoncentrować się na kategorii terenu „dziwnego”, „płynnego”, który wymyka się akademickim conceptualizacjom i nie poddaje się analizie zaplanowanej uprzednio przy uniwersyteckim biurku. W szkicu pt. *Nocny dziennik terenowy. Palermo* Habilitant przedstawia fragmenty swoich notatek terenowych sporządzonych w Palermo w instruktażowo onirycznej, przyspieszonej (teledyskowej) konwencji. Następny tekst podejmuje wątek ludzkich i nieludzkich wymiarów nocy miejskiej przedstawianych w obrazach filmowych (*Łowca androidów* Ridleya Scotta, *Tylko kochankowie przeżyją* Jima Jarmuscha, *Upadłe anioły* Kar-Waia). Nieludzkie wymiary miasta to w rozpoznaniu Autora przedmioty, rzeczy, światło, elementy, które odgrywają istotną rolę w filmowych kreacjach miejskości. Nieludzkie bywa samo miasto – monstrualne i potworne, zwłaszcza w aurze nieodgadnionej nocy. Strategia prowadzenia narracji jest w tym szkicu ściśle określona; dr Darmarczyk stara się prowadzić opowieść w konwencji marzenia sennego, poruszając się przy tym ruchem konika szachowego, wedle surrealistycznego montażu, co zaświadcza bardzo wyraźnie o koncentracji badacza na poznającym „ja” i poszukiwaniu

oryginalnych, bywa, że wysoce abstrakcyjnych, rozwiązań stylistycznych i kompozycyjnych, które nie zawsze udaje się odnaleźć w czytany tekście mimo wyraźnych autorskich deklaracji.

Szkic pt.: *Lokalny archipelag, czyli barmani z ulicy rozrywki* zawiera opis krążenia antropologa „od baru do baru”, przyglądającego się miejscom spędzania wolnego czasu i doświadczania rozrywki w pubach, lokalach, które, jak przekonuje, niegdyś zapewniały azyl, oferując rodzaj ucieczki od rutyny codzienności, a współcześnie wciągają swoich bywalców w „inter-miejskie uniwersum kultury”. Antropologiczny opis koncentruje się tu na szczegółach: na cielesności, wyglądzie, zachowaniach, języku i praktykach osób uczestniczących w nocnych spotkaniach przedstawianych w konwencji defamiliaryzacji, która stanowi wyraźną, mimo że nienazwaną wprost, strategię przyglądania się i opisywania miejskiej rzeczywistości. *Zmysłowe impresje. Nocna symfonia miasta* to kolejny przykład uważności badacza na sensoryczne i dźwiękowe, audialne wymiary przestrzeni miejskiej przemierzającego *soundscape* Lizbony, odkrywającego toposomię miasta. W kolejnym szkicu dr Darmach rozwija refleksję na temat literackich reprezentacji ciemnej strony miejskiej nocy, by w kolejnym opisać łódzkie postoje taksówek, przytaczając fragmenty opowieści taksówkarzy, dzielących się niecodziennymi historiami i osobliwościami taksówkarskiej pracy.

W monografii zawarty jest również rozdział o krakowskiej przestrzeni, scenicznym Rynku i zakulisowej topografii tego miasta. Powracają tu opisy ludzi, zachowań, barw, dźwięków i gestów; dowiadujemy się, co ludzie robią, jak się zachowują, w jaki sposób anektują tę przestrzeń, odciskając w niej swoją intensywną obecność. Trudno przy tym oprzeć się wrażeniu, że mimo całej różnorodności, zmienności i feerii dźwięków, bodźców i barw w pewnych wymiarach opisywana rzeczywistość miejska jest zastygła w przyjętych schematach. Widać to wyraźnie w sposobach przedstawiania kobiet eksponujących ich cielesność, seksualność, prowokacyjność, urodę, upojenie alkoholowe. W nocnych światach miejskich obserwowanych przez Habilitanta kobiety pojawiają się w ściśle określonych, stereotypowych przedstawieniach, funkcjonując przede wszystkim jako obiekty spojrzenia i obserwacji etnografa – mężczyzny. Nocne wymiary kultury miejskiej rezonują przede wszystkim w pubach, klubach nocnych, w oparach dymu, alkoholu, w stanach upojenia, oderwania od rzeczywistości. W ostatnim szkicu publikacji wybrzmiewa zwątpienie i niepewność badawczego usytuowania etnografa – mężczyzny w tak urządzonym terenie, gdzie zaciera się granica między rozrywką, a badaniem, obserwacją etnograficzną, a podglądaniem i nasłuchiwaniami, a ostatecznie między prywatnym, a profesjonalnym. Wszystkie te aspekty zachęcają do podjęcia dyskusji o wymiarach i skalach autoetnografii oraz

genderowych, obyczajowych i kulturowo-społecznych uwarunkowaniach praktyk badawczych. W toku lektury tej publikacji (podobnie jak pozostałych szkiców) nasuwa się pytanie, gdzie przebiega granica między byciem w świecie, zanurzeniem w określonej rzeczywistości, a jej badaniem i wyjaśnianiem oraz na czym polega różnica między działaniem teoriopoznawczym, a skrupulatną rejestracją obrazów, spostrzeżeń, sfery audialnej i sensorycznej przestrzeni miejskiej.

Chronotop tak konceptualizowanego miasta wymaga wynalezienia nowych taktyk badawczych i nowych formuł opisu. Tym samym przedsięwzięcia naukowe dr K. Darmacha osadzone są w eksperymentalnym badaniu fenomenów kulturowych – ludzkich praktyk i zachowań. Autor traktuje przy tym problematykę miejską w sposób oryginalny, proponując jej analizowanie w perspektywie licznych koncepcji teoretyczno-metodologicznych dobrze już rozpoznanych w antropologii społeczno-kulturowej, jak i szerzej, we współczesnej humanistyce takich jak antropologia doświadczenia, antropologia dźwięku (*sound studies*), badania sensoryczne, humanistyka zmysłów, mimo że nie przywołuje i nie wskazuje *expressis verbis* swoich inspiracji. Strategia przyjęta przez Habilitanta polega na tworzeniu opisów nocnego życia miejskiego, które eksponują „teksturę” miejską, sensoryczność miasta, jego audialne i wizualne wymiary z jednoczesnym pominięciem teoretycznych ram oraz funkcjonujących w dyskursie naukowym kategorii i pojęć. Monografie wymagają uważności w akcie lektury, zwłaszcza, gdy ich celem jest rozpoznane zamysłu poznawczego Autora, gdyż w niewielkim stopniu nawiązuje intertekstualny dialog w źródłowych odniesieniach i teoretycznych odwołaniach, co powoduje, że niejasny jest naukowy kontekst rozważ dr K. Darmacha. Sądzę, że w aktualnej sytuacji współlistnienia wielu różnych metod i technik badawczych, w dobie eksperymentowania w terenie, po lekcji etnografii wielostanowiskowej i wielousytuowanej, etnografii wielogatunkowej, sensorycznej, antropologii doświadczenia, itd., warto powiedzieć coś więcej na temat własnej metody, praktyk badawczych i *praxis*. Habilitant w *Zakończeniu* zbioru przekonuje nas, że jest to celowy, przemyślany zabieg, który można by odczytywać jako wyraz sprzeciwu wobec zastanych konwencji narracji naukowej oraz stylów naukowego opisu, a jednocześnie jako chęć rozszereżenia języka dyscypliny tak, by stał się bardziej otwarty i plastyczny.

Zapewne przypominane deklaracje można by uznać za rodzaj zasłony dymnej i wskazywanie uzasadnienia dla teoretycznych i metodologicznych pominięć i przemilczeń. Przy życzliwszej lekturze można by natomiast poprzestać na uwadze, iż rekonstruowanie badawczych inspiracji i budowanie kontekstów odniesień teoretycznych i metodologicznych

nie musi oznaczać hołdowania modom intelektualnym, lecz stanowi istotny element rusztowania dla własnych, niewykluczone, że polemicznych odniesień i nowatorskich propozycji. Habilitant przekonuje czytelników, iż przyjęta przez niego strategia stanowi wyraz chęci odcięcia się od zastanych wzorców komunikacji naukowej i poszukiwania nowych formuł badania i pisania. Właśnie z tego powodu, jak wnioskuję, przypomniane wyżej nurty i koncepcje badawcze, mimo że wyraźnie obecne w kanwie badań i tworzonych narracji, funkcjonują w publikacji dr Darmacha w domyśle, bez nazwania i sproblematyzowania. Rzadkie odniesienia teoretyczne i metodologiczne (to zauważalna odnotowana wyżej cecha publikacji Habilitanta) i nierozbudowana bibliografia nie przeszkadzają w eseistycznym i szkicowym formacie tak bardzo, jak przeszkadzałyby w bardziej tradycyjnych formach akademickiego piśmiennictwa naukowego.

Inaczej pomyślana została monografia pt.: *Zapisywanie świata. W poszukiwaniu antropografii*, która powstała wcześniej aniżeli publikacja wskazana jako podstawowe osiągnięcie naukowe. Jej lektura formatuje dwie pozostałe i pozwala spojrzeć na nie jako rodzaj laboratoryjnego rozwinięcia koncepcji teoretycznych i założeń metodologicznych zaproponowanych w *Zapisaniu świata*, a następnie wprawionych w ruch, w miejskich przestrzeniach,. Wszystkie te ścieżki wiodą do antropografii, kluczowej kategorii dla stylu badawczego i pisarskiego Habilitanta. Dwa rozbudowane rozdziały, które składają się na tę publikację stanowią zapis rozwiniętej refleksji i metarefleksji dr K. Darmacha wokół teorii i metod badawczych, pokazując wnikliwość tych dociekań i konsekwentne, inwencyjne poszukiwanie nowego modusu badawczego i nowych gatunków piśmiennictwa antropologicznego. Uważam, że *Zapisywanie świata* stanowi dobry przykład przygotowywania laboratorium poznawczego, a zatem wiodących koncepcji myślowych, przydatnych inspiracji oraz użytecznych narzędzi wykorzystywanych następnie do badań empirycznych.

Tytułową antropografię Habilitant proponuje rozumieć jako projekt opisu zarówno założeń antropologicznych, modelu poznania, jak i badanej rzeczywistości. Szeroko rozumiana antropografia jest zatem zarówno propozycją rozumienia celów antropologii, jak i stylu jej praktykowania, lokując w centrum opis i tekst jako punkt dojścia praktyki badawczej, a zarazem zmaterializowany nośnik opisywanych rzeczywistości. Swój projekt dr K. Darmach spleta z założeń fenomenologii i hermeneutyki, z wątków antropologii doświadczenia, antropologii sensorycznej, ze zwrotu ku materialności, z etnografii przedtekstowej oraz szeroko zakrojonych badań skoncentrowanych na codzienności. Nie dziwią zatem liczne odniesienia do filozofii E. Husserla, M. Heideggera, A. Schütza, P. Ricoeura, M. Merleau-Ponty'ego.

Sporo uwagi poświęca przy tym swoim inspiracjom, przekonująco dowodząc, że optyki antropologiczne zyskują w praktykach dyscyplinowych przekroczeń, w poszukiwaniu nowych form wrażliwości, w relacjach z literaturą i sztuką. Nie są to wprawdzie nowatorskie propozycje, gdyż dyskusje wokół wyobraźni antropologicznej i nieustających poszukiwaniach inspiracji w sztuce, w poezji i literaturze toczą się w dyscyplinie co najmniej od czasów fermentu intelektualnego wokół *Writing Culture* (1986), postulatów tzw. krytycznego momentu eksperymentalnego, proklamowania antropologii jako krytyki kulturowej, poprzez kolejne zwroty i reorientacje, w ramach których dyscyplina stawiała się coraz bardziej otwarta, laboratoryjna i poszukująca. Inspiracje przedstawione w publikacji są wielorakie – malarskie, literackie, filozoficzne, antropologiczne, historyczne, socjologiczne, literaturoznawcze. Kluczem ich wyboru jest koncentracja na kategoriach doświadczenia, przeżycia, afektu i emocji; podążanie za fragmentem, poszukiwanie sylwy, dryfowanie, włóczenie się, branie w nawias (epoché), przywiązanie do szczegółu, materiału, detalu; koncentracja na codziennych praktykach społecznych; przekora poznawcza, sprawdzanie i próbowanie. Czasownikowa modalność, podkreślanie ruchu i wędrowania w różnych skalach i wymiarach to wyraziste cechy zarówno teoretycznych rozważań Habilitanta, jak i tworzonych przez niego szkiców antropologicznych. Monografie znamionuje dynamika budowana przez liczne wyliczenia, równoważniki zdań, enumeracje. W ciągłym ruchu są też wyłaniające się perspektywy, kategorie i pojęcia, wątki, skojarzenia oraz wtrącenia wypełniające narracje. Zaproponowane przez Habilitanta soczewki postrzegania nocnych wymiarów kultury miejskiej prowadzą do przedstawień nocnej kultury miejskiej, z którymi trudno polemizować, tak, jak nie polemizuje się z beletrystyką, poezją i mitem.

Obszary teoretyczne, po których Habilitant się porusza oraz źródła inspiracji wskazane zarówno w autorskich monografiach, jak i pozostałych publikacjach składających się na dorobek habilitacyjny dr Damracha, pokazują bardzo wyraźnie, że wciąż poszukuje odpowiedniej dla swoich badań formuły oraz języka, który pozwoliłby na opis niejednokrotnie osobistych, autorefleksyjnych impresji, afektów, spostrzeżeń, wrażeń oraz interpretacji szeroko zakrojonej rzeczywistości miejskiej. Wyraźna sygnatura autorska i podążanie za nocnymi tropami miejskimi w nieco onirycznej, miejscami autotelicznej, poetyckiej narracji zachęca do dyskusji na temat współczesnych form reprezentacji antropologicznej, granic *licentia poetica* tekstu naukowego oraz do polemik w zakresie rozumienia i stawiania celów badawczych, wypracowywania narzędzi analizy i strategii poznania. Niemniej uważam, że publikacje dr K. Darmacha stanowią kolejny, wyrazisty głos w tej toczącej się od dekad dyskusji, który

nie poprzestaje na teoretyzowaniu, lecz jednocześnie pokazuje, jak wybrane kategorie i style myślowe pracują w terenie i w jaki sposób mogą rezonować z badaniami nocnych miast w różnych wymiarach tego pola badawczego. Mając na uwadze fakt, iż teren badawczych wizyt i bardziej systematycznych eksploracji dr K. Darmacha nie został jeszcze w polskiej antropologii zadeptany, uważam, że jego oświeclanie i pokazywanie w soczewkach różnych kategorii i tradycji myślowych stanowi istotny wkład w rozwój samoświadomości dyscypliny, nawet jeśli zachęca do formułowania krytyk i polemicznych stanowisk.

Publikacje przedstawione jako dorobek naukowy we wniosku habilitacyjnym dr K. Darmacha nie zawsze posiadają wyraźne struktury problemowo-analityczne, w których materiał empiryczny zostałby uporządkowany wedle postawionych pytań badawczych, a następnie poddany analizie przy zastosowaniu wybranych kategorii. Trudno byłoby też wskazać na wyraźnie przedstawioną ścieżkę podejmowania przez dr K. Darmacha rozważań od terenu i danych empirycznych ku ich interpretacjom i z powrotem. Autor proponuje w zamian strategię opisu i przedstawiania badawczych spostrzeżeń w stylu analogicznym do poruszania się w przestrzeniach miasta, który określa jako dryfowanie (lecz nie błądzenie), a następnie jako „koci chód” (*cat walking*) (s. 210) (a jednak postantropocentryzm!), który przypomina etnografię szwendania się R. Rosaldo, czy też badania prowadzone na rogu ulicy – pozwalające na zanurzenie w codziennym, nocnym rytmie miasta, na dotknięcie obserwowanych sytuacji i wniknięcie w opisywane wydarzenia. Przyjęta przez Habilitanta formuła opisu oraz styl prowadzonych narracji zawarte są w publikacjach o charakterze naukowym, co ma rzecz jasna swoje poznawcze konsekwencje. Rozważania zawarte w monografiach i artykułach trudno czasem umiejscowić w ich naukowym kontekście, gdyż podejmowane kwestie nie zawsze wchodzą w relacje z aktualnymi badaniami miejskich aspektów kultury prowadzonymi w ośrodkach w Polsce i zagranicą. W rezultacie dr K. Darmach pozycjonuje się przede wszystkim w odniesieniu do macierzystego ośrodka Uniwersytetu Łódzkiego, koncentrując się na własnej strategii poznania, podkreślając jej eksperymentalne ścieżki i laboratoryjne wymiary. Jest to konsekwentnie realizowany, niewolny od wskazanych w recenzji luk i słabszych stron, projekt rozpisany na trzy zawarte we wniosku habilitacyjnym monografie, które uzupełniają się, wyjaśniają i wspólnie tworzą całość.

Habilitant proponuje nieoczywisty i niekonwencjonalny sposób prowadzenia narracji, a jednak zrozumiały, jeśli przyjmuje się perspektywę praktyki – a więc perspektywę, która w sposób nierozdzielny traktuje działaniowy, doświadczany i przeżywany wymiar zjawiska. Nie jest to prosty ani też popularny sposób konstruowania tekstu naukowego i bez wątpienia

wymaga od czytelniczki przyjęcia określonego kompromisu w trybie odbioru treści oraz czujności i uważności interpretacyjnej, zwłaszcza ze względu na poetycko-literackie wtrącenia oraz znaczną rozpiętość mapy autorskich impresji i asocjacji. W dorobku naukowym Pana dr Krystiana Damracha bez wątpienia widać myślenie o badaniu etnograficznym i praktykowaniu antropologii w kategoriach ciągłego eksperymentu, w ramach którego sprawdzane są i wprowadzane w ruch zastane koncepcje metodologiczne, pojęcia i kategorie analityczne, które zostały zastosowane do eklektycznego i szeroko zakrojonego materiału badawczego.

Oceniając całokształt działalności badawczo-naukowej dr K. Darmacha, nie sposób nie postawić pytania o swoistą monokulturę dotychczasowych zainteresowań i obszarów badawczych Habilitanta, który z dużą konsekwencją praktykuje nocne studia miejskie. Co więcej, jak zaznacza, planuje je kontynuować, o czym zaświadcza informacja o przygotowanych monografiach w języku polskim i angielskim, które we wniosku habilitacyjnym ujęte zostały jako publikacje znajdujące się w procesie redakcyjnym. Wszystko to zaświadcza z jednej strony, o chęci pogłębiania miejskich zainteresowań badawczych, z drugiej jednak strony, zastanawiać może nieposzukiwanie przez dr K. Darmacha nowych obszarów badawczych i ograniczanie zainteresowań poznawczych do ściśle określonych, spetryfikowanych już zagadnień.

Ocena pozostałej działalności naukowo-badawczej

Poza wskazanymi we wniosku monografiami Habilitant po uzyskaniu stopnia doktora opublikował 22 artykuły w języku polskim (jeden w angielskim) w czasopismach krajowych, w zdecydowanej większości w „Kontekstach. Polskiej Sztuce Ludowej” – uznanym krakowskim czasopiśmie z pogranicza nauki, eseistyki i sztuki. Jednocześnie Habilitant wskazuje, że aż 5 artykułów złożonych przez Niego do zagranicznych czasopism oczekuje na recenzje bądź druk w 2025 r. Mocną stroną publikacyjną Habilitanta jest współpraca ze wspomnianym czasopismem „Konteksty” i regularne publikowanie w nim wysoko punktowanych artykułów. Szkoda jednak, że dr K. Darmach nie lokuje swych tekstów w innych czasopismach branżowych, co umożliwiłoby popularyzację jego badań w nurcie studiów miejskich wśród różnych kręgów odbiorców i odbiorczyń.

W latach 2021-2024 wziął czynny udział w 23 krajowych konferencjach naukowych, wygłaszając referaty oraz w 8 konferencjach międzynarodowych (m.in. w Kanadzie, Francji, Portugalii, Szwajcarii, Austrii). Brał udział w pracach komitetów organizacyjnych dwóch

konferencji naukowych (w Polsce i we Francji). Po uzyskaniu stopnia doktora Pan K. Darmach kierował finansowanym w ramach grantu projektem artystyczno-naukowym „Venture” Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie, współpracując z wykonawcami z ośrodków akademickich: ASP w Krakowie, ASP w Łodzi i Uniwersytetu Łódzkiego. Brał też udział jako wykonawca w grancie *Repozytorium cyfrowe zbioru „Robotnicy w XIX i XX wieku* finansowanym w ramach NPRH MNiSW. Od 2018 roku konsekwentnie przygotowuje i składa wnioski w ramach programów grantowych Narodowego Centrum Nauki. Habilitant posiada terenowe doświadczenie badawcze w zakresie studiów miejskich realizowanych przede wszystkim w Łodzi, Krakowie, Warszawie, a także w Lizbonie, Portugalii i Nowym Jorku; realizował również kwerendy badawcze w Portugalii. Pan dr K. Darmach posiada również doświadczenie recenzenta artykułów publikowanych w polskich czasopismach oraz monografii naukowych.

Ocena działalności organizacyjnej i dydaktycznej

Pan dr K. Darmach jest członkiem Zarządu Stowarzyszenia Centrum Nauk o Człowieku oraz członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Polskiego Towarzystwa Studiów Latynoamerykanistycznych, International Night Studies Network. Od 2025 r. współtworzy redakcję serii: *Prace i Materiały Etnograficzne*, PTL. Od 2012 r. dr K. Darmach pracując na stanowisku adiunkta w Katedrze Studiów Latynoamerykańskich i Porównawczych, prowadzi wykłady, seminaria magisterskie, konwersatoria, ćwiczenia, ćwiczenia konwersatoryjne (w latach 2012-2024 prowadził 40 różnych przedmiotów). Zainteresowania badawcze Habilitanta znalazły odzwierciedlenie w aktywności i ofercie dydaktycznej, gdyż zajęcia przez niego prowadzone dotyczą m.in. współczesnych teorii kultury, antropologii wizualnej, metodologii nauk humanistycznych i antropologii miasta. Habilitant jest zaangażowany zarówno w dydaktykę, jak i we współpracę z osobami studiującymi, o czym świadczy fakt, iż został jako wykładowca wyróżniony przez studentów WSMiP UŁ i otrzymał tytuł osobowości roku 2016/2017; od 2023 r. jest opiekunem roku w ramach kierunku Międzynarodowe Studia Kulturowe w WSMiP UŁ. Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie Habilitanta we współpracę z otoczeniem społecznym i popularyzacja humanistyki (antropologii) poza akademią w postaci wykładów, prelekcji, współorganizacji warsztatów, wystaw oraz udziału w audycjach radiowych.

Konkluzje

Zaprezentowany do oceny dorobek Pana doktora Krystiana Darmacha to konsekwentnie realizowany, eklektyczny, lecz jednocześnie spójny i wyrazisty w polskiej humanistyce projekt badawczy. W przedstawionym do oceny dorobku wskazać można przykłady różnorodnych form aktywności naukowej i organizacyjnej; biorąc pod uwagę cały dorobek Habilitanta oraz fakt, iż przedłożył do oceny, poza głównym osiągnięciem naukowym, co najmniej dwa osiągnięcia, które spełniają kryterium istotnego wkładu w rozwój dyscypliny, uważam, że całokształt Jego działalności naukowo-badawczej rozwijanej po otrzymaniu tytułu doktora spełnia wymogi określone w Ustawie. Mając na uwadze powyższe, uważam, że w ostatecznej ocenie całego dorobku Habilitanta możliwy jest kompromis polegający na uznaniu wskazanego dorobku za niewolny od luk i słabszych, wskazanych w recenzji aspektów, lecz jednak stanowiący oryginalny wkład w rozwój naukowy dyscypliny. Tym samym uznaję, że przedstawione do oceny osiągnięcie spełnia wymogi stawiane w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie etnologia i antropologia kulturowa. W świetle powyższego popieram wniosek o przyjęcie wskazanego osiągnięcia naukowego za podstawę przewodu i dopuszczenie Habilitanta do następnych jego etapów.

Katarzyna Mlejko